

УДК 351.746

Пилипака Світлана, ст. магістратури економічного факультету;
науковий керівник – викл. Онофрійчук О. П. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

***Анотація.** В статті досліджено місце економічної безпеки в системі національної безпеки держави. Визначено підходи до визначення національної безпеки та її системи. Розглянуто вплив економічної безпеки на національну. Визначено, що економічна безпека є системоутворюючою ланкою в забезпеченні національної безпеки держави.*

***Ключові слова:** національна безпека, економічна безпека, система.*

***Аннотация.** В статье исследовано место экономической безопасности в системе национальной безопасности государства. Исследованы подходы к определению национальной безопасности и ее системы. Рассмотрено влияние экономической безопасности на национальную. Определено, что экономическая безопасность является системообразующим звеном в обеспечении национальной безопасности государства.*

***Ключевые слова:** национальная безопасность, экономическая безопасность, система.*

***Annotation.** In the article the author researched the place of economic security in the national security. The approaches to the definition of national security and its systems are considered. The economic impact on national security is analyzed. It is determined that economic security is a backbone element in ensuring national security.*

***Key words:** national security, economic security, system.*

Функціонування України в умовах світових глобалізаційних процесів вимагає забезпечення високого рівня національної безпеки з метою забезпечення національного суверенітету, конкурентоспроможності на глобальних ринках, обороноздатності та забезпечення соціальних стандартів населення держави.

Одним із пріоритетних напрямків забезпечення національної безпеки є підтримання на належному рівні економічної безпеки держави, як системоутворюючої ланки національної. Без забезпечення економічної стабільності важко говорити про стабільність будь-якої іншої ланки національної безпеки.

Проблемам економічної безпеки приділяли увагу різноманітні вчені як зарубіжні так і вітчизняні, серед яких ми можемо виділити таких, як Д. А. Болдуін, Й. Джанг, Х. Несадурі, Д. К. Нанто, С. Р. Роніс, В. Ченгі. Велика кількість науковців, які займаються даною проблемою обумовлюється важливістю забезпечення економічної безпеки в сучасних умовах. Але залишається багато актуальних проблем економічної безпеки в системі національної безпеки України, зокрема немає єдиної точки зору щодо визначення поняття та складу національної безпеки та її структурних елементів.

Метою статті є встановлення місця економічної безпеки та її впливу на безпеку національної економіки держави.

Сучасне динамічне економічне середовище потребує більшої уваги до фактору економічної безпеки як системо утворюючої ланки стабільності національної економіки та безпеки держави в цілому.

Під національною безпекою розуміють захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Подібні трактування поняття «національна безпека» застосовують і вітчизняні науковці О. Гончаренко, Є. Лисицин, О. Данільян, О. Дзьобань, М. Панов [1, с. 22–30].

На сучасному етапі розвитку економічних відносин термін «безпека» розуміється як складне поняття, що містить різні його тлумачення. В «Енциклопедії економічної безпеки» зазначається, що безпека – це властивість будь-якої системи, що виражається у здатності предмета, явища чи процесу зберігати свої основні характеристики, сутнісні параметри під час патологічних, руйнівних впливів [2].

Характеризуючи економічну систему на теоретико-методологічному рівні та, використовуючи теорію ноосфери академіка Вернадського, можливо стверджувати, що економічна система є перетином двох глобальних систем: суспільства та природи. Тому економічна безпека має включати в себе як складові безпеки суспільства, так і складові безпеки природи. Тоді місце економічної безпеки держави в системі національної безпеки може бути представлено наступним чином – рис. 1.

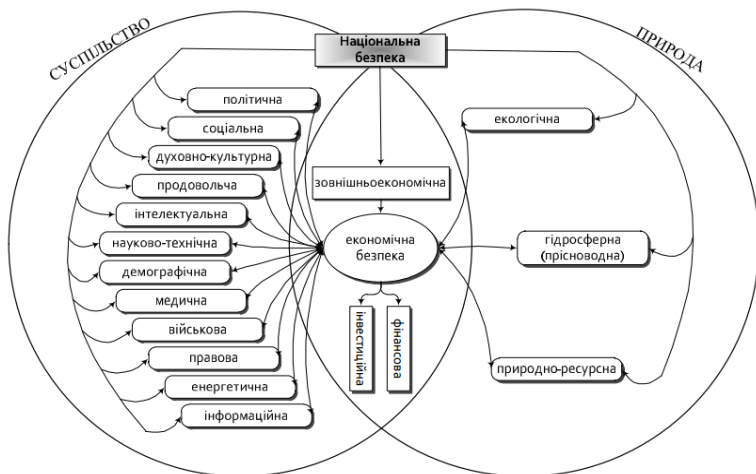

Рис. 1. Місце економічної безпеки держави в системі національної безпеки [2, с. 28].

В науковій літературі виділяють такі чинники, що визначають особливе місце економічної безпеки серед інших видів системи національної безпеки:

1) при вирішенні проблем в усіх сферах діяльності підкреслюється базисна роль економіки, тому що виробництво, розподіл і споживання матеріальних благ первинні для кожної з них і визначають життєдіяльність та життєздатність суспільства. Не може бути військової безпеки при слабкій і неефективній економіці, так само як не може бути одночасно ні військової, ні економічної безпеки в суспільстві, яке переживає соціальні конфлікти;

2) в Україні криза суспільства найбільшою мірою охопила саме економіку, оскільки мали місце катастрофа планової економічної системи та намагання побудувати щось інше, схоже на капіталізм західного зразка. Подібна «перебудова» уже сама по собі є джерелом численних потрясінь, а отже, і загроз безпеці країни [3, с. 129–130].

Наслідки загроз безпеці в будь-яких сферах можуть бути оцінені з економічного погляду, тобто йдеться про кількісний підрахунок збитків, на основі чого визначається система пріоритетів. Про те, яка увага приділяється питанням забезпечення економічної безпеки інших країнах, свідчать такі факти. За перші 100 днів правління нового президента Ф. Рузвельта в 1933 році було прийнято 15 законів, що забезпечували «новий курс» і стали базою подальшого розгортання заходів для подолання кризи і відновлення економічної могутності країни. Ф. Рузвельт продемонстрував відмову від класичної теорії і практики невтручання держави в економіку. Уже тоді він та його команда зрозуміли, що ринковий механізм ХХ ст.

повинен передбачати оптимальне поєднання ринкових механізмів і державної участі в господарських процесах, тому що економічні інтереси особистості реалізуються через соціальну політику держави. Ф. Рузвельт багато консультуватися в той час із Дж. М. Кейнсон – прихильником державного втручання в економічне життя країни [4, с. 181].

Тривала економічна криза негативно вплинула на всі сфери національної безпеки. В національній економіці України досі спостерігається спад виробництва, зростає безробіття, спостерігається зубожіння української нації. Попри часткове збільшення соціальних стандартів зокрема мінімального прожиткового мінімуму реальні доходи громадян падають за рахунок інфляційних процесів в країні. Згортаються інвестиційні проекти, зростає і міцніє тіньовий сектор економіки (за офіційними даними 47%). Всі ці фактори становлять значу загрозу національній безпеці, у тому числі й економічній.

Економічна безпека – складна багатогранна економічна категорія, що має досить непросту внутрішню структуру. Аналіз реальних процесів і осмислення досвіду вирішення цієї проблеми дозволяють виділити три її найважливіші елементи:

- економічна незалежність, що означає насамперед можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у міжнародній торгівлі;

- стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;

- здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізувати і захищати національні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни [3, с. 130–131].

Отже, сутність економічної безпеки можна визначити як такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечуються гарантований захист національних інтересів, незалежність обраного економічного курсу, соціальна спрямованість економічних реформ, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.

У структурі національної безпеки роль економічної безпеки проявляється подвійно – вона має зовнішньоекономічний та внутрішній аспекти [5, с. 66].

З точки зору економічних інтересів держави вона полягає в імунітеті держави від переслідувань за суверенні борги держави. Згідно зі статтею 5 Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності [6] держава користується імунітетом щодо себе і своєї власності від

юрисдикції судів інших держав. У силу цієї Конвенції держава зобов'язана утримуватися від здійснення юрисдикції у своїх судах справ, порушених проти інших держав, і забезпечувати з цією метою, щоб національні суди також поважали імунітет інших держав (стаття 6). Стаття 7 згаданої Конвенції передбачає винятки, коли на суверенні борги держави може поширюватися юрисдикція інших судів, які зводяться на очевидній та чітко вираженій згоді держави на їхню юрисдикцію, зокрема в силу міжнародного договору, письмового контракту чи заяви в суді або письмового повідомлення у рамках конкретного розгляду. Головним при цьому має вступ держави у судовий розгляд по суті, чи щоб вона «вжила яких-небудь інших дій по суті справи», після чого держава не може посилатися на свій суверенний імунітет (стаття 8 Конвенції). Класичним прикладом є рішення третейського арбітражу щодо стягнення з Російської Федерації понад 50 млрд. доларів США на користь компанії ЮКОС, яке було ухвалене в силу надання згоди РФ на його юрисдикції із подальшою відмовою від неї, посилаючись на суверенітет держави [7]. Цілком очевидно, що в силу вищенаведених положень Конвенції позиція Російської Федерації є просто юридично нікчемною, про що свідчать накладення стягнення на майно РФ судами Франції та Бельгії саме на виконання рішення Гаазького третейського суду.

З іншого боку, зростання у структурі національної економіки транснаціональних корпорацій має безпосередній стосунок до ЕБ, як і до НБ загалом. Згідно з нормами ООН, що стосуються обов'язків транснаціональних корпорацій та інших підприємств у галузі з прав людини [8] встановлюються певні обмеження для діяльності ТНК, оскільки загальновідомо, що валовий дохід таких ТНК як Siemens, Volkswagen тощо є співмірним із ВВП України. А в Російській Федерації значна доля РАО «Газпром» чи РАО «Роснефть» із їх вертикально інтегрованою холдинговою структурою свідчить про потестарну природу державної влади у цій країні, коли висока державна посада розглядається, як доступ до ресурсів національної економіки із використанням інституту трасту [9]. Такий зворотний вплив ТНК безпосередньо на структуру національної економіки зачіпає низку аспектів економічної безпеки.

Формування довгострокової стратегії економічної безпеки також передбачає формулювання основних загроз економічної безпеки також передбачає формулювання основних загроз економічної безпеки. При цьому під загрозою економічній безпеці розуміють сформовані в суспільстві економічні й інші умови, здатні прямо або опосередковано впливати на економічну безпеку суб'єкта господарювання (галузі економіки, економічної теорії, національної економіки загалом) у теперішньому або найближчому майбутньому. Загрозами економічній безпеці України слід вважати явні чи потенційні дії, що ускладнюють або

унеможливають реалізацію національних економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи.

Основними загрозами економічної безпеки є надмірні регуляторні функції держави, які мають наслідком звуження економічних свобод. Ще однією загрозою економічної безпеки є викривлена структура національної економіки, що знижує її макроекономічні показники, особливо у площині конкурентоздатності, збалансованого торговельного сальдо на зовнішньоекономічному ринку, а також вузькій спеціалізації на світовому ринку послуг, робіт та виробництва.

Проблеми викривленої структури національної економіки можна подолати шляхом стимулювання державою виробництва товарів із високим ступенем доданої вартості, тобто із багатоступінчастими циклами переробки. Забезпечення належного рівня оплати праці можна досягти шляхом упровадження дерегуляторної політики держави, розширення свободи колективних трудових договорів та соціального партнерства, а також шляхом зниження оподаткування при гарантіях свободи економічної діяльності.

1. Данільян О. Г. Національна безпека України: сутність, структура та напрями реалізації / О. Г. Данільян, О. П. Дзьобань, М. І. Панов. – Харків: «Філіо», 2002. – 96 с. 2. Глушаков В. Є. Теоретичні основи економічної безпеки / В. Є. Глушаков // Економіка харчової промисловості. – 2012. – № 4 (16). – С. 27–30. 3. Малишко В. Актуальні проблеми економічної безпеки в системі національної безпеки України / В. Малишко // Юридичний вісник. – 2015. – № 4(37). – С. 129–133. 4. Економічна безпека України: внутрішні та зовнішні чинники: навч. посіб. / [С. Д. Гелей, М. Д. Лесечко, Я. Й. Малик та ін.]. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 256 с. 5. Завидняк М. І. Поняття економічної безпеки та її місце у системі національної безпеки / М. І. Завидняк // Порівняльно-аналітичне право. – 2015. – №5. – С. 65–68. 6. Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності. - [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/iaws/show/995_e50. 7. Токарева А. Владельцев ЮКОСа признано потерпевшими. Гаагский суд приговорил Россию к выплате \$50 млрд. – [Електронний ресурс] // Коммерсант. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/2534105>. 8. Зайберт-Фор А. Осуществление минимальных международно-правовых стандартов в отношении транснациональных корпораций на внутригосударственном уровне / А. Зайберт-Фор, Р. Вольфрум // Дайджест публичного права и международного права. – 2012. – № 1. – С. 29–69. 9. Уитц Р. Конституционные ценности в практике конституционного правосудия Венгрии / Р. Уитц, А. Шайо // Сравнительное конституционное обозрение. – 2007. – №2 (59). – С. 79–124.